

Forfatter: Iben Tandgaard

Titel: Forfatterportræt af Sophus Claussen

Citation: "Sophus Claussen", i *Sophus Claussen*. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-authors-claussen-p-root.pdf> (tilgået 09. maj 2021)

Sophus Claussen

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Modtagelse](#)
- [Forfatterskabets Efterliv](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)
- [Om forfatteren til dette forfatterportræt](#)

Indledning Jeg ved ingenting

- [Modernist og symbolist](#)
- [Erotiker og alvorsmand](#)

"Er der en Vilje i Universet?
Eller en Vilje i mig selv?
Jeg ved intet.
Jeg ved kun, at jeg vil at disse to Viljer skal slutte sig sammen til én.
Det er min Religion."
(Notater s. 165)

Når man skal gøre rede for, hvorfor Sophus Claussen opfattes som en af de største lyrikere i dansk litteratur, må man begynde bagfra. For i noten her, der er fra forfatterskabets sene år, siger han det modigste, en forfatter og tænker kan sige, nemlig:

Jeg ved ingenting!

Ordene lyder næsten som et ekko fra den græske filosof Sokrates, der i Platons dialoger sagde: Det eneste, jeg ved, er, at jeg intet ved. - Man kan undre sig over, hvorfor disse banale ord bliver betragtet som noget af det klogeste, der er sagt af den berømte tænker, ja, i hele verdenshistorien. Årsagen er, at Sokrates' simple ord illustrerer den tanke, at mennesket kun ved at fralægge sig de faste og gængse ideer kan frigøre sig til at tænke større og nå det guddommelige. Det, som hos Sokrates og Platon kaldtes "Eros", kaldes her hos Claussen "en Vilje i Universet".

En af årsagerne til, at Sophus Claussens altså bliver betragtet som en af Danmarks største og mest vidtskuende digtere, er hans ambition: Han ville forstå *alting*. Det, Claussen tilstræbte i sit forfatterskab, var intet mindre end at fatte det guddommelige i tilværelsen. "Det guddommelige" skal her ikke opfattes i gængs religiøs forstand, Claussen troede ikke på Gud, men snarere i åndelig forstand. Sophus Claussen kunne altså sige "jeg ved intet", fordi han troede på kræfter, der var større end ham selv, og som det var hans opgave at se, forstå og nedskrive.

Ved at identificere sig med den klassiske forestilling om kunstneren som profet, gik Sophus Claussen i sine værker ofte ind i rollen som formidler, som guds redskab, om man vil, af de evige sandheder. Der er en lang tradition for, at kunstneren på denne måde enten som vismand eller hofnar var den i samfundet, der skulle søge sandheden, oplyse, afdække, moralisere og afsløre, hvad der gemmer sig bag virkeligheden, bag magten og bag det umiddelbart synlige - han kunne sige det, der ikke måtte siges og se det, andre ikke kunne se.

På den ene side påtog Sophus Claussen sig denne klassiske rolle som profet, skrev på heksametre og brugte græske guder som symboler i sine digte, på den anden side var han absolut moderne.

Modernist og symbolist

Claussen skrev sine værker i netop de år, hvor *Det moderne* brød igennem, og derfor gennemlyses hans forfatterskab af både fortid og fremtid på en helt særlig måde. For selv om Claussen skrev moderne, dristig og særdeles nutidig erotisk lyrik, stod hans kunstopfattelse alligevel i modsætning til den gængse i Danmark omkring 1880, hvor Georg Brandes med sit værk om *Det moderne Gjennembruds Mænd* (1883) var fortaler for en ny oplysningstid med realisme, lighed og frihed på dagsordenen. Men selv om Sophus Claussen således ikke var naturalist eller realist, var han modernist, idet hans værker er skrevet på baggrund af den virkelighed. Det moderne var et opgør med de "evige værdier", der blev stillet spørgsmålstegn ved alt, der før var fast og solidt: Troen på Gud, den borgerlige moral, classesamfundet, kongemagten og kønnenes

stilling. Sophus Claussen skriver netop ud fra en moderne bevidsthed, når han i sine digte hele forfatterskabet igennem udtrykker sin tvivl om tingenes sammenhæng, i en evig søgen efter at nå frem til det egentlige, det sande. - I mere konkret form blander det moderne liv sig i øvrigt i digtenes scener mellem guder og helte, man kører i "omnibus", er på togstationer, caféer, i trafikken og i parlamentet.

Sophus Claussen var præget af den franske kunstretning symbolismen, der arbejdede med magi og surrealisme i kunstværkerne. Symbolismen var en bevægelse, der var kritisk vendt mod den naturalistisk-realistiske kunstform. Man må ikke misforstå betegnelsen og tro, at symbolisme drejer sig om at bruge og tyde "symboler" - ordet "symbolisme" hentyder snarere til det faktum, at kunstneren kan opfatte tingene omkring sig som en samling symboler, der bærer en anden sandhed i sig end det umiddelbart synlige.

I symbolismen formidler den enkelte kunstner sin subjektive oplevelse af verden, med basis i følelse og fantasi. Derved adskiller retningen sig også radikalt fra realismen, der tilstræbte at formidle en objektiv registrering af verden, uden fokus på kunstner-jeg'et. Symbolismen forsøgte at forene oplevelsen af den moderne virkelighed med den klassiske opfattelse af altings skjulte sammenhæng, en metode, de havde bragt med sig fra romantikken. Symbolismen bragte også ideen om en besjælet natur tilbage. Hos Sophus Claussen var naturdyrkelsen panteistisk, det var ikke en genindførelse af romantikernes "al-natur", men en idé om, at naturen var lig med det ægte og det guddommelige, og at den stod i modsætning til det borgerlige hverdagsliv og bykulturen, som realisterne skrev om.

Sophus Claussen ville være profet, hellere end profan, hvilket gav ham visse problemer i en tid, hvor guddomme og religiøsitet mildt sagt ikke var på mode i intellektuelle kredse. Symbolisternes diskussioner med naturalisterne var et sammenstød mellem tro og viden, mellem en slags post-romantikere og post-oplysningsmænd, som det netop bliver beskrevet i Claussens digt til Georg Brandes, "Den Skønne Propaganda", fra 1894:

De satte Forsken op mod Drømmespind,
vor Nutid sætter nye Drømme ind ...
Hvad Forskel? det er samme Fægteskole:

hæve Problemerne til ny Debat,
guddombesjæle, hvad der var forladt,
og siden hen ... paa Vaabenlykken stole.
(SL IX:I 157)

Digtet siger noget om Claussens store respekt for Brandes, men samtidig kommer Claussens egen stolthed og selvbevidsthed frem, når han kalder dem for ligemænd - Brandes var jo nærmest hele Danmarks litterære revolutionshelt. Men Brandes var ifølge Claussen blot "Straalesamler" for alt det nye, han samlede og fortolkede det moderne, som en intellektuel - men Claussen mente, at kun en sand kunstner kunne være det direkte talerør for de store ideer og føre dem videre til folket. Hans drøm var at nå alle og som en slags profet at fortælle mennesket om verdens rette sammenhæng. I mange af Claussens tekster identificerer han sig selv, digteren, med rollen som en ny Kristus, en misforstået vismand, der forsøger at formidle guds evige, poetiske evangelium.

Erotiker og alvorsmand

Sophus Claussen formåede at servere sine komplicerede tekster med en fin sans for satire, overdrivelse, lethed og humor, og bl.a. derfor er han gået over i historien som "erotiker". Men han er ikke erotikker i den forstand, at han fortæller detaljeret om pikante erotiske scener og situationer; som forgængeren Emil Aarestrup gjorde det. Claussen " kaldes "erotiker" af andre årsager.

Claussens hele livsopfattelse er baseret på "eros" som ideal. I hans forfatterskab repræsenterer det erotiske både selve det seksuelle, og i høj grad også i videre forstand den klassisk græske Eros - gud for erotik, kunst, liv og skabelse. Idet eros repræsenterer kunst og digtning, bliver enhver hæmning af eros lig med en blokering af selve livskraften. Derfor går Sophus Claussens vedvarende kritik af den borgerlige samfundsmoral og kvindens påtvungne dyd også videre, end til blot at handle om krop. Sjælelivet bliver lige så forkrøblet under de konventionelle normer, og dermed er det moderne frigørelsesprojekt gjort til et større anliggende for Claussen, end blot og bart at handle om fri sex.

Men det erotiske har også en anden placering i forfatterskabet, nemlig som drivkraft for digtningen. Claussen brugte de erotiske sejre eller nederlag, han fik, som stof til sine værker,

hvilket ikke er usædvanligt for en digter. Men han brugte også selve den energi, der kom ud af den erotiske situation, forelskelsen eller jalousien, som en kraft, der kunne overføres til digtet, ved sublimering. At sublimerer vil sige at omforme én energi-form til en anden og derpå kanalisere denne energi ud et andet sted, end det oprindeligt var tiltænkt. Det er en velkendt og ofte beskrevet digterisk metode; forfatteren suger verden, en kvinde eller en oplevelse til sig og 'balsamerer' det virkelige i værket, idet han omformer

det til digt.

Sophus Claussens store digt "Mennesket og Digteren" (SL V 39) fra 1907 giver et eksempel på hvad der kan ske, når den erotiske energi bliver hæmmet og frustreret. Digtet følger et ungt par, hvis lykke bliver stærkt hæmmet af det faktum, at kvinden ikke kan give sig helt hen, fordi moralen forbyder det: "Aah hun kyssed mig med Vold, men med Dyden i Behold / og de Hensyn, som en Dame skylder Kjolen.". Den unge mand er ved at kvæles af lyst, og til slut dør han simpelthen af det, men han genopstår i skikkelse af Kristus på korset, som et nyt og bedre væsen: Som digter. Triumferende indser han, at det sande ligger bagved virkeligheden: "Hvorfor tror I mig bedrøvet? Jeg er stærk og sejrsvild: / Al min Ungdomsgløden tændtes, da min Ungdomsdrøm frøs til." For nok har han mistet en kvinde og de erotiske muligheder, men han har opnået en højere bevidsthed, gennem sin lidelse:

Lærkejubel, Skrig af Svaler, Vind og Nattergaleslag
er så godt som alt begravet, thi det lever kun i Dag,
fæstet i et Ord, en Linie. Verden er en Sarkofag.
Men jeg ejer evig Ordet, skønt jeg lever kun en Dag.
(SL V 39)

Ordet er større end nuet, fordi det er evigt, og derfor kan undfly døden, som opsluger alt andet til sidst. I digtet kan det skønne og sande således stå til evig tid, oprejst som et symbol på selve livskraften: "Jeg er død, men om mit Spor svæver Livets Skaberord" slutter digtet. Døden er konstant nærværende, men digtet og digteren kan besejre den.

Som man kan se af ovenstående eksempel har Sophus Claussens digtning et saftigt, sanseligt og ofte brutalt sprog, hvor hans humor og brug af sproglige finesser giver de ellers alvorstunge tekster om liv, død og sandhed en fändenivoldsk friskhed, en nerve, som kan være svær at finde hos andre digtere, samtidige og nutidige.

Claussen var i øvrigt også endnu en i en række af danske kunstnere gennem tiderne, der i perioder har hadet deres land og ønsket sig langt væk. Han var utilpasset og utålmodig med sit folks mangel på glæde ved det store i tilværelsen. "Jeg bliver syg, hver Gang jeg tænker på Danmark", skrev han i sine notesbøger (*Notater* s. 56). Han var ikke kun en af vores største digtere, han var filosof, både i sit værk og sin livsmåde - og han var dristig, ironisk og pompøs i sine skrivelser på en meget udansk måde. Måske var det, hvad Karen Blixen mente, da hun sagde, at af alle danske digtere var Sophus Claussen den eneste, som var fri (citeret fra Aage Henriksen: *Det guddommelige barn* (1965) s. 105).

Claussen var en alvormand, når det gjaldt omgang med livets store kræfter, han var erotikker og feinschmecker i sit kunstneriske udtryk - men når man læser hans digte opdager man bag alvoren et satirisk og nysgerrigt menneske, der ville vide - og skrive - alt om alting.

Biografi

- [Debut og skandale](#)
- [Krisen og krigen](#)

Det lå ikke lige for, at Sophus Niels Christen Claussen skulle blive digter. Hans barndomshjem var ganske traditionelt og slægten var gårdejere. Han blev født på Langeland den 12. september 1865, lige midt i de alvorligste krisetider i mange år: Danmark var endnu i en kollektiv depression, efter det store militære nederlag til tyskerne i 1864. Men der var nyt på vej. Landet var på vej ind i en ny tid, hvor nationalromantikken var passé, og man igen var ved at åbne sig ud mod verden. Industrialiseringen og den moderne udvikling i litteratur og politik strømmede fra midt-Europa til Norden.

Hans far Rasmus Claussen var af bondeslægt, hustruen Hanne Sophie var hjemmegående mor for den lille dreng og hans to ældre søstre Clara og Johanne. Familien flyttede til Falster, hvor Sophus Claussen voksede op og gik i skole, hvilket han i øvrigt ikke var særlig god til - han gik bl.a. anden klasse om. Faren Rasmus Claussen blev talsmand for de lokale bønder, kom på den måde ind i politik og blev indvalgt i Rigsdagen i 1872 som radikal venstremand, der dengang inkarnerede det progressive, oprørske og folkelige. Rasmus Claussen grundlagde i 1873 avisen *Lolland-Falsters Folketidende*, opkøbte siden flere lokalaviser og blev en rig mand.

Så selv om Sophus Claussen ikke var af fin, borgerlig, veluddannet familie, blev der i kraft af de nye tider på blot en enkelt generation åbnet muligheder for politisk kundskab, avisvirksomhed og god økonomisk baggrund, alt sammen ting, der skulle vise sig at få stor betydning for hans tilværelse som digter.

I 1881 flyttede familien fra provinsen til Frederiksberg i København. Sophus Claussen klarede sig stadig dårlig i skolen, men fik dog sin studentereksamen fra den private Mariboers Skole i 1884, som han selv oplivet kaldte for "Mærkeåret". Efter eksamen var han på rundrejse i Tyskland. Vennen Johannes Jørgensen

har beskrevet Sophus Claussen omkring denne tid, som den:

"lille, rødmossede Krøltop, som altid fornøjet trippede sirligt hen ad Gamle Kongevejs Fortorv, svippende med Spaserestokken i den fint behandskede Haand, eller som i sit Værelse fremnynnede sine egne Vers for En, afbrydende sin Recitation med Drag af den landlig lange Pibe..."

(Johannes Jørgensen: *Mit Livs Legende I*, s.154).

Det er en rigtig ung *dandy*, en storby-laps med fine manerer, krydset med en magelig bondedreng, som Jørgensen her portrætterer så morsomt. Sophus Claussen udtrykker tilsyneladende allerede som helt ung den dobbelthed, han senere arbejdede med at sammenføje i sit liv og sit forfatterskab; han var verdensmand og folkelig, åndsmenneske og nydelsesmenneske, alt på én gang.

Og naturligvis æstetiker: Sophus Claussen var ofte utilfreds med sit eget udseende. Desuden var han ikke tilfreds med sine egne evner som forfører. Han ville gerne være som Albert Gottschalk, maleren, der bl.a. løb med vennen Viggo Stuckenberg's hustru, men Claussen var nok, som man kan se af hans breve og private optegnelser, mere til intim samtale og drømmeri end til hårdhændet forførelsesteknik.

Claussen begyndte efter bestået filosofikum på jurastudiet i 1885 og kom via Københavns Universitet ind i de radikale kredse omkring Georg Brandes i Studentersamfundet. Her diskuterede man kvindens, bondens og arbejderens frigørelse - og her mødte Claussen andre fritænkere, deriblandt vennerne Stuckenberg, dennes hustru Ingeborg Pamperin, Gottschalk og Johannes Jørgensen. Det var den vennekreds, der siden skabte dansk symbolistisk digtning.

Georg Brandes betød meget for Sophus Claussen, der så ham både som helt, skaber af en ny tid, og også som modstander, fordi han var radikal realist. Claussen selv tænkte anderledes end de toneangivende tænkere. I en note fra 1885 beskriver Claussen sin personlige drøm om en ny litteratur, en ny romantisk strømning, som gerne skulle blive en:

"Antiformalisme, En Tankens, Geniets Opposition imod den glatte Velskrevethed, som man nu til Dags efterhaanden fordrer i højere og højere Grad. Det vil blive en Anarkiets Romantik, ildfuld og nonchalant overfor enhver Autoritet - som Romantismen i Frankrig var det. Men inden dette skér, maa Realismen have opbrugt sig, være mundet ud i en funkeløs Manér."

(*Notater s. 28*).

Sådan at varsle realismens død var dristigt og ikke videre populært, men Claussen var ikke bange af sig, selvom symbolisterne aldrig havde samme brede folkelige appel og opmærksomhed som realisterne, naturalisterne og socialrealisterne. Symbolismen var netop ikke tænkt som videnskabsteori eller som en del af klassekampen, men snarere som en "åndskamp" - den var et forsøg på at vække det åndelige og æstetiske i kunsten, på gennem poesien at udtrykke: "det moderne Nervalivs ejendommelige Tempo og ejendommelige Melodi", som kritikeren Valdemar Vedel beskrev i tidsskriftet *Ny Jord* i 1888. Sophus Claussen og hans ligesindede måtte i stedet for Danmarks litterære miljø vende sig mod Frankrig, hvor de parisiske symbolister Charles Baudelaire (1821-67) og Paul Verlaine (1844-96) i disse år dannede skole indenfor moderne storbydigtning og symbolistisk tænkning og poetik. Men Claussen dyrkede også den danske romantiker Emil Aarestrup og skrev i sine noter: "Jeg nævner Aarestrup, fordi han, om han havde levet i en stor By, sikkert var blevet mindre idyllisk - og fordi han enkelte Steder raader over samme grublende dybe Stemning som Baudelaire" (*Notater s. 47*)

Hvad kvinderne angår, oplevede Sophus Claussen en forelskelse i en ung syngepige, Mary, i 1884, da han var 19 år. De havde en kaotisk affære, som gav stof til Claussens digtning, og deres forhold blev skildret i digtcyklussen *Kyllingesorger* fra 1889. To år senere, i 1886, arbejdede han som journalist ved det radikale venstreblad *Horsens Folkeblad* som redaktionsekretær, og mødte der i byen en borgerdatter, Anna Christensen på 19 år, som han var forlovet med i omkring et år. Problemerne med kæresterne og kærligheden fylder meget i hans digte, romaner og dagbogsnotater, især i denne tid. Sagen var nemlig, at det stadig var strengt forbudt for pæne piger at give efter for deres lyst, manden måtte stort set tigge og bede om hvert eneste kys. Det blev ivrigt diskuteret i "sædelighedsfejden" - en stor nordisk debat i tiden, som bl.a. forfatterne Bjørnstjerne Bjørnson, Henrik Ibsen, Georg Brandes og August Strindberg samt medlemmer af Dansk Kvindesamfund deltog i. Sagen angik dette: At frisætte seksualiteten og give kvinderne samme rettigheder og muligheder for at leve sig selv ud, som mænd havde. Claussen deltog i diskussionen og skrev i sine noter: "Saa længe en Kvinde ikke har hengivet sig til dig, ved du ikke, om du kan leve med hende, et skønt og sædeligt Liv." (*Notater s.45*).

Debut og skandale

I 1887 udgav Sophus Claussen digtsamlingen *Naturbørn*, som han i øvrigt selv måtte betale for udgivelsen. Digtsamlingen blev en forfærdelig skandale, og Claussen blev skældt ud og angrebet i pressen som løssagtig,

fordi han i digtet "Nye Piger" skrev: "Hvad er hundrede Kys af ét Par Læber/ mod at kysse hundrede Piger?". Det rygte forfulgte ham resten af livet og forhindrede faktisk en seriøs modtagelse af de senere værker. Filosofen Harald Høffding, der var Claussens gamle lærer, skrev et brev til Claussen, hvor han takkede venligt for digtsamlingen. Høffding forstod, måske som en af de få, Claussens præcise ærinde med de erotiske situationer i digtene, for:

"I den lille Eros' Skole kan man lære at tjene den store. Det var jo det Platon mente, at Eros hjælper at gøre det store Spring ud over det egne Jeg. Først det mindre, saa det større, det er den naturlige Gang, og det er kun Asketikerne, der mene, at det mindre maa falde bort, for at man kan naa det større."

(Frans Lasson: *Sophus Claussen og hans kreds. En digters liv i breve*, s.96)

Sophus Claussen opgav i øvrigt efterhånden jurastudiet og arbejdede i perioder ved forskellige aviser, bl.a. som redaktør på faderens avis *Nyborg Dagblad* og fra 1891 på *Politiken*.

Faderen støttede Sophus Claussen økonomisk, af og til diskuterede de pengeudvekslingerne meget, og faderen var ikke altid med på sønnens ideer, men mente, at han skulle falde mere til ro i bladverdenen. Alligevel kunne Claussen i 1892 rejse til Paris, finansieret af faderen, og der mødte han de franske symbolister i kredsen om digteren Paul Verlaine. Romanen *Antonius i Paris* var resultatet af turen, et næsten impressionistisk portræt af en ung mand i storbyens fragmenterede kaos, med indlagte digte, som udkom i 1896. I Paris mødte Claussen i 1893 den danske Karen Topsøe, som hans forelskede sig voldsomt i, og som han skrev kærlighedsdigte og -breve til uden held. Frustreret over hendes afvisning, og efter råd fra venen Herman Bang, som han boede med en tid i Paris, tog han toget til Italien, hvor han oplevede et nyt poetisk gennembrud.

Denne rejse er beskrevet i romanen *Valfart* fra 1896, hvor en mere lykkelig kærlighedshistorie bliver fortalt. Baggrunden for denne rejseroman var Claussens eget kærlighedsforhold til den 25-årige Clara, som han rejste rundt med og i en periode boede sammen med. Rejsen var desuden frugtbar digterisk set.

Claussen var i øvrigt med i arbejdet omkring symbolist-tidsskriftet *Taarnet*, som Johannes Jørgensen og Viggo Stuckenberg udgav hjemme i Danmark fra 1893 til 1894, i godt et år. Men kriserne mellem vennerne afsluttede snart både venskaber og bladproduktion. Viggo og Ingeborg Stuckenbergs hjem, samlingspunktet for symbolisterne, med Ingeborg som Claussens nære fortrolige, gik i opløsning i utroskab og skuffede forventninger. Johannes Jørgensen blev, til stor forargelse for den ateistiske vennekreds, troende katolik, og venskabet mellem Claussen og Jørgensen opløstes under stor dramatik, da han besøgte Claussen i Italien i sommeren 1894. Senere udgav Claussen i *Heroica* både et kritisk digt til Johannes Jørgensen fra dengang - og ved siden af et nyt forsoningsdigt, skrevet 33 år senere, hvor han indrømmer, at de aldrig var så langt fra hinanden i deres tankegang: "Pan og den lidende Kristus hjælper hinanden i Nød - ", skriver Claussen og lader de to venners guddomme sidde venskabeligt til bords sammen i det store digt "Heksameter-Hymne til Pan og Giovanni" (SL VI 25).

Da Sophus Claussen vendte hjem i 1894 efter at have afsluttet kærlighedsaffæren med Clara, hvis breve han til sidst holdt op med at besvare, arbejdede han som redaktør på faderens avis *Lolland Falsters Folketidende*. Claussen genoptog nu forbindelsen med sin tidligere forlovede, Anna Christensen, og i 1896 blev de gift, ti år efter deres første møde. De flyttede først til Nykøbing Falster, siden til København og fik sammen børnene Ilse og Kitty.

I denne periode arbejdede Sophus Claussen på dramaet *Arbejdersken*, der var tænkt som et udtryk for socialt og folkeligt engagement. Hans ven fra Paris-opholdet, forfatteren Herman Bang, instruerede stykket i 1898, og det blev en pinagtig fiasko, et chok Claussen aldrig rigtig kom sig over. Han boede med familien i Paris i lange perioder og overvejede at flytte derned fast og skrive på fransk. Alligevel fortsatte han sine politiske debatskriverier i danske aviser og med sine udgivelser: digtene *Pilefløjter* i 1899, romanen *Byen*. *Junker Firkløver* i 1900, tidssatiren *Trefoden* i 1901 og *Mina. Et digt om Byen* i 1902.

Efter endnu en rejse i Italien udgav Claussen i 1904 digtsamlingen *Djævlerier*, som er en af forfatterskabets milepæle. I denne opstillede han slangen som et nyt ideal, hvori godt og ondt, hæslighed og skønhed blev forenet, et symbol på den enhedstanke, Claussen som symbolist troede på.

Krisen og krigen

Efter de mange produktive år fulgte nu en række magre - Claussen udgav kun meget lidt de følgende 20 år, og mellem 1904 og 1912 skrev han kun ca. 30 digte. Men hans tænkning udviklede sig stadig, de voldsomme, fatalistiske digte "Imperia" og "Dronningen i Thule" blev trykt i tidsskriftet *Tilskueren* i 1909. Først i 1912 udgav han *Danske Vers*, med digte samlet sammen fra mange forskellige perioder i forfatterskabet.

I J. F. Willumsens berømte ekspressionistiske maleri af Sophus Claussen, Helge Rode og Willumsen selv, er

det netop "Imperia", Claussen sidder og læser op af. Rundt omkring figurerne bevæger rummet sig også i flydende, lavaagtige strømme og bugtninger. Claussen havde mange venner inden for den danske kunstelite, hans digte blev også oversat og udgivet på fransk - men han savnede stadig den brede, folkelige anerkendelse.

Første Verdenskrig påvirkede forfatterskabet, som den påvirkede mange kunstneres ideer. Sophus Claussens så krigen som et symbol på Syndfloden, der i positiv og negativ forstand kunne rense verden og lade noget nyt opstå. Den moderne virkelighed, der for mange var lig med fred, oplysning, forbedret livskvalitet og skønne, nye opfindelser manifesterede sig med verdenskrigen som et kaotisk helvede. Krigen blev afslutningen på la *belle-epoque* - den skønne tid var forbi.

Claussen opholdt sig i disse år igen en del i Paris, hvor han bl.a. begyndte at male. I 1928 holdt han endda en udstilling af sine malerier og skulpturer i sit danske atelier. I forhold til evnerne som digter var han dog kun en dygtig amatør som maler, men selvportrætterne er værd at se på, som et interessant udtryk for Claussens selvopfattelse. I disse mørke malerier ser han på én gang strengt og spørgende ud på beskueren, der er ikke meget af den legende farverigdom og den sikre hånd, man kender fra hans poesi. Malerierne knytter sig på den måde til hans sene lyrik, digte som "Søndag i Skoven", "Anraabelse" og "Præludium", hvori han åbner sig for nye tolkninger af verden og i det hele taget stiller flere spørgsmål, end han giver svar.

I 1925 udgav han som 60-årig samlingen *Heroica*, der repræsenterede et gennembrud i hans tænkning. I 1927 blev han separeret fra sin kone, som han dog blev ved at se, sammen med deres fælles børn. I disse sene år udgav han bl.a. digtsamlingen *Hvededynger*, der kom i 1930.

Sophus Claussen døde i april 1931, 65 år gammel, efter en periode med sygdom, i sin egen villa i Jægersborg. På sit dødsleje lod han sig vie til sin veninde gennem mange år, den yngre Inger Nielsen (1888-1972). Anna, hans tidligere hustru, døde først i 1951.

Sophus Claussen blev begravet på Gentoft Kirkegård, efter en skare venner havde holdt en mindehøjtidelighed, hvor Helge Rode holdt tale, i digterens hjem. Billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsen tog et aftryk af hans ansigt, en dødsmaske. På hans gravsten blev der senere indsat et portrætrelief af Claussens ansigt, lavet af billedhuggeren. Claussens dødsmaske i gips kan man i dag se på Frederiksborgmuseet, og J. F. Willumsens maleri af Sophus Claussen, der læser op, kortbenet, koncentreret og kraftfuld, hænger på Aarhus Kunstmuseum.

Forfatterskabet

- [Erotiker og symbolist](#)
- [Kvinden - det andet køn](#)
- [Digte](#)
- [Romantiske oder til kvinder](#)
  - [En dag i Ekbátana](#)
  - [Godt og ondt bliver eet](#)
  - [Hinsides det menneskelige](#)
  - [Efter verdens undergang](#)
- [Romaner](#)
- [Unge bender](#)
  - [Antonius i Paris](#)
  - [Valfart](#)
- [Journalistik, essays og poetik](#)

Erotiker og symbolist

Sophus Claussen bliver som nævnt ofte kaldt "erotiker", eller erotisk digter, men det er kun den halve sandhed, for når man læser hans værker, er det tydeligt, at der altid ved siden af det erotiske ligger en konstant bevidsthed om døden - om, at der ved siden af den positive livgivende eros-kraft ligger noget andet: Destruktionskraften. Menneskets ubevidste, tydning af drømme og mareridtsagtige dæmoniske figurer fylder meget i Claussens forfatterskab. Det er interessant, at psykoanalytikeren Sigmund Freud netop i disse år udarbejdede sine teorier om det erotiske og det destruktives betydning i menneskets underbevidsthed.

Claussen insisterede på, at de mørke kræfter ikke kunne adskilles fra det lyse, det livgivende og det erotiske, og lod altid begge kræfter gå i spil med hinanden i overraskende sammenbindinger. I sit forfatterskab beskæftigede han sig konstant med det største problem i tænkningens historie: Forholdet mellem godt og ondt. Men Sophus Claussen dømte derfor ikke moralsk mellem de to - han så de store modsatrettede kræfter som dele af én universel helhed. Som monist troede han på én enhed, "en Aand gennem skiftende Verdener" - som der står i digtet "Anraabelse" (SL VI 28) - en enhed, der viste sig i modpoler, i komplementære sæt,

som så udvekslede kraft med hinanden.

Læser man hans digte, forstår man meningen: Et konkret eksempel på blandingen af de to store modsætninger i en mere æstetisk form ser vi i digtet "Sang", hvor den kvindelige hovedperson er levende, men på grund af sin indestængte erotik bliver beskrevet som død, og hvor kvinden på én gang er uskyldshvid og dæmonisk, og skønhed og ondskab blandes op i en meget originalt tænkt æstetik:

I lette hvidnende Lemmer
Med Spænding fra Hoved til Fod
Har Sjælen dæmpet sin Stræben.
Jo mere blodfattig Læben,
Desmere tørster den Blod.
(SL IV 61)

Claussen udgav sin første digtsamling i 1887 og sin sidste i 1930, digte skrevet gennem 50 år. Hans lyriske forfatterskab er præget af en dyb indre sammenhæng, selvom der også veksles mellem meget forskellige synsvinkler, og vejen går bl.a. fra en identifikation med de klassiske græske guddomme til en udpræget brug af Kristus-figuren.

Claussen er ikke en af de mest læste lyrikere i Danmark, selvom mange mener, han er den største; og han kan være svær at læse. Man skal have en særlig fornemmelse for hans tankegang, eller også have nogle 'koder' parat, før meningen bag de ofte kryptiske, drømmelignende scenerier åbner sig for forståelse og fortolkning. Måske er digtene så tidsbundne i deres sprog og form, at unge læsere kan finde dem gammeldags - men det svære ligger snarere i det faktum, at Claussen skriver om psykiske tilstande og oplevelser, der ligger langt ud over hverdagens og realismens letfattede niveau.

Kvinden - det andet køn

Selvom Sophus Claussen hele livet skrev romaner, kritisk journalistik og deltog i den litterære og politiske debat, er han alligevel mest berømt og berygtet som erotisk digter. Måske fordi han, også når det gjaldt det erotiske og kvinden, på mange måder var anderledes end sine samtidige. I modsætning til de debattører i tiden, som ville ophæve forskelle mellem kønnene i overensstemmelse med lighedstanken, opfattede Claussen stadig "det kvindelige" som noget særegent, som noget helt forskelligt fra det mandlige. Nej, han var ikke mandschauvinist, han var symbolist - og samtidig moderne, som man ser i dette dagsbogsnotat fra omkring 1884:

"Hvorfor har Kvinderne saa megen Hang til Pyntelyst, tomme Fornøjelser og Bagtalelse? Fordi deres Aand ligger brak og intet har at beskæftige sig med. Giv hende noget at tænke paa, noget at arbejde for, hæv hende op til samme Virkekreds som Manden, og disse Fejl vil forsvinde"

(Notater s. 23)

Meningen er klar. Claussen mener, at kvinder er potentielle intelligensvæsner:

"Skylden er Mændenes. De har altid idealiseret Kvinden. Digterne har sukket for hende og tillagt hende saa mange skønne og ædle Egenskaber, at hun har endt med at tro, at man ikke er en Kvinde i Ordets ædle Forstand, uden man har disse Egenskaber.(....) lad os lære dem at være naturlige. Da vil Hykleriet nok holde op."

(Notaters. 23)

Claussen var altså på niveau med tidens moderne tanker, og en fortæller for et frit, naturligt kønsliv og følelsesliv. - Men hvordan kan det hænge sammen med hans symbolistiske, digteriske praksis, hvor kønnet og kvinden repræsenterer visse faste værdier, bestemte egenskaber og klassiske dyder? Her må læseren skille tingene ad og betragte Sophus Claussens værk adskilt fra hans person.

Figurene i hans digtning skal netop ikke entydigt opfattes som personer, men som figurationer af noget evigt, som billedliggørelse af for eksempel det gode, det onde, seksualdriften, døden eller visdommen. Den græske gudeverden er hyppigt repræsenteret i Claussens digte, rig som den er på typologi. Der er også andre dimensioner i digtenes figurer og masser af henvisninger til virkelige kvinder fra Claussens eget liv, men primært er alle figurer i hans digtning repræsentanter for noget andet, for de forskellige kræfter, der virker i tilværelsen.

Det claussenske kvindesyn kan ligne romantikernes, men det er drejet i en moderne retning, hvor det erotiske strømmer frit - symbolismen er på den måde en mediation af disse to ting; romantikken og det moderne, og søger at finde et balancepunkt imellem de to, imellem klassiske idealer og en moderne bevidsthed.

Nok låner Claussen tanken fra den tyske præ-romantiker Goethe om: "das ewige Weibliche" - det evigt, det klassisk kvindelige - når han i "Afrodites Damp" (SL III 81) skriver om kærlighedsgudinden, at hun er: "Kvinde i hvert Livs-Atom, hvorhen hun vender". Det lyder som et ekko af romantikkens kvinde-idealiserings. Men igen, resultatet bliver et andet; for hos Claussen bliver Afrodite hyldet som gudinde for mod og klogskab, og ikke blot som et smukt, erotisk forbillede. Hun fremstår hos Claussen mere som en frigjort, selvstændig og moderne kvinde, man kan lære noget af, end som et passivt ideal, manden kan dyrke.

Men trods de fine intentioner om at frisætte kvinden fra mandens idealisering, gjorde Sophus Claussen sig selv af og til skyldig i samme. Hans værker bærer præg af en post-romantikers splittelse i forhold til kvindesynet, for eksempel opdelingen af kvinderne i skøge- og Madonna-typer i den tidlige roman *Unge Bander*, og biografierne om ham beskriver da også den samme splittelse i hans privatliv. Det interessante hos Claussen er dog, at tingene flyder sammen og skaber en overraskende og ny logik. Hans modernitet møder hans klassiske dannelse, og det skaber helt nye sammenhænge, også i beskrivelserne af kønnene overfor hinanden - noget man bl.a. kan opleve i digtet "Livets Kermesse" i *Danske Vers*, 1912 (SL IV 65) hvor en slangetæmmerske, der er heltinden, er seksuelt udfordrende, og *netop derfor* ren og dydig: "Hun spotted fyrigt Ægteskabets Lykke". Denne Miss Wanda er modstykket til digtets 'Dukke', en kunstig kvinde, som snedigt indfanger ægtemænd med sine kolde træarme og dydige, livløse krop - et billede på den borgerlige kvinde, som sælger sine følelser i et tomt og passionsløst ægteskab mod økonomisk sikkerhed. Fortælleren undgår dukkens træarme og foretrækker Miss Wandas ærlige erotik, men stikker dog af, før det bliver for hedt: "Jeg kyssede hende længe uden Anger.../ men maatte flygte over Hals og Hoved / - for ej at blive bidt af hendes Slang." Det erotiske og døden bliver i "Livets Kermesse" igen knyttet sammen som hinandens komplementære kræfter, evigt forbundne og gensidigt afhængige. Kvinden kan levere begge dele, hun kan give nydelse og hun kan slå ihjel.

Kvindeskikkelserne hos Claussen er særligt interessante, fordi de har en så central placering. De repræsenterer altid "Det andet" - i klassisk, (køns-)filosofisk forstand forstået som det andet køn, det modsatte standpunkt, det hemmelige, det anderledes eller det højerestående. Kvinderne i Claussens værk optræder altid som betydningsfulde figurer - hjælpere, modstandere, djævle, gudinder, muser, skøge, hekse og elskerinder - og altid i en interessant konstellation til fortælleren, den mandlige hovedperson, hvor de to køn danner modpol til og komplementerer hinanden.

Desuden var Sophus Claussen også kvindedyrker i en gammeldags, begejstret forstand. Som inspirationskilde er spillet mellem de to køn altid til stede, og Claussen skaber fine øjebliksbilleder, som her i digtet "Poeten og Naboersken" fra *Djævlerier*, der er et portræt af en kvinde, der har bedraget sin mand med fortælleren, for en kort stund. Nu gider hun ikke mere, men han ser stadig håbefuldt efter hende. Læg mærke til den skæve, fine rytme:

Hun lo og bedrog sin Kommis.
Nu vender hun Ryggen, hvis jeg gaar forbi...
Men Ryggen er vild Poesi.
(SL III 23)

Digte

Det lyriske forfatterskab kan, meget overordnet, deles ind i fem perioder. Det vil på den ene side være halsløs gerning at gennemgå hele det lyriske forfatterskab digt for digt, massivt som det er, på den anden side falder det naturligt at lave en opdeling i perioder, fordi Claussens digte skifter mellem temaer og problematikker i nogle bestemte faser i løbet af forfatterskabet. (- Man skal i den forbindelse lige være opmærksom på, at der er overspring m.h.t. årstallene, dvs. at digtene ikke altid blev udgivet, lige da de blev skrevet, men ofte "stod over" i skrivebordsskuffen indtil næste digtsamling, hvor Claussen så lagde dem ind.)

I det følgende fremdrages nogle centrale digte, taget fra udvalgte digtsamlinger.

Romantiske oder til kvinder

Sophus Claussens allerførste digtsamling kom i 1887, *Naturbørn*. Den gjorde skandale, fordi den med en helt kierkegaardsk ironi beskrev forførelsens psykologi, bl.a. i digtet "Nye Piger", hvor en ung kunstner hele tiden ønsker sig bare lige... én kæreste til! Digtene fra den første periode af hans forfatterskab samler sig i det hele taget i høj grad om kærlighedslivet, og om det problematiske sammenstød mellem eros og moral.

I Claussens tidlige digte er forbindelsen til den romantiske periodes poetik meget tydelig. Måske som en metafysikkens modgift mod den naturalisme, som Claussen forholdt sig så kritisk til i sin samtid, er digtene præget af romantiske drømmerier, sværmerisk naturdyrkelse og kvindeidealiserings. "Sang" (skrevet 1885, SL IV 61), "Rejsminder" (1887, SL II 57) og "Anadyomene" (1890, SL IV 116) er eksempler på Claussens hyldestigte til kvinder, hvor det kvindelige er fortællerens personificerede passion, guddom eller erotiske

drøm. Som kontrast til de romantiske stiltræk står digtenes modernitet, bl.a. i kraft af den for datiden meget provokerende og frisindede holdning til det erotiske. Også sproget signalerer modernitet; der er tidstypisk "slang", talesprog indlagt og en sprogbrug, hvor tingenes betydning bliver vredet og blandet og nærmer sig det surrelle.

"Rejseminder" er fra 1887, det blev trykt i *Pilefløjter* i 1899, og det er et af Claussens mest berømte og mest læste digte. *Pilefløjter* består af natur-, rejse- og kærlighedslyrik. Digtene har forholdet mellem det fremmede og det hjemlige som motiv, og de handler tematisk om den ideale erotiske kærlighed og de grænser, moralen sætter for den. Historien i digtet "Rejseminder" begynder på Skanderborg station, hvor digtets fortæller engang havde en fjern-erotisk oplevelse: Han så en pige fra sit togvindue: "Kokette Øjne, men tavs og bleg", og han fortsatte med at drømme om hende på sin rejse og glemte hende i øvrigt aldrig. Ideen i digtet er, at kvinden på stationen udtrykker en begrænset og indeklemmt sensualitet, som er det sørgelige resultat af den borgerlige kønsmoral og dens forbud:

Aa, disse ærbare Borgerbørn,
de maa deres Hjærter ave,
pyntelig blomstrer den stærke Reseda
i Faderens lille Have.
(SL II 57)

Fortælleren vender senere i livet tilbage til mindet om hende, for hun er blevet et ikon, et samlet udtryk for hans tabte og forspildte ungdom: "før Hykleriet og Vaaset/ fik trykket vor unge Lyst ihjæl". Det eneste, der er tilbage af fortidens driftige eros-energi, er en sød duft af minder, som sætter fortælleren i gang med at digte; han fik ikke elsket, men han kan i det mindste skrive poesi og drømme sig tilbage.

"Anadyomene" er skrevet tre år senere i 1890, og udgivet i samlingen *Danske Vers* i 1912. Digtet er en ganske anderledes begejstret hyldest til det kvindelige, uden tabets bitre bismag. Sophus Claussen begynder i denne periode at abstrahere sine figurer og lægge sine drømme ud i en større virkelighed end den reelle; ud i universet. "Anadyomene" er ikke en borgerdatter på en togstation, men en gudinde (navnet betyder "den skumfødte", et tilnavn til Afrodite i klassisk græsk mytologi), så hende er der ikke problemer med at holde på. For Anadyomene er det kvindelige symbol på digterens egen iboende guddommelighed: "min egen Sjæls Gudinde", og hun er som muse en figuration af digterens eget musiske, dvs. poetiske talent, som han højstemt erklærer det:

Jeg fylder jer Luft med hendes Skønhed lys og sval,
naar Søndagsklokken kimer fra mit Hjertes Kathedral.
(SL IV 116)

Claussen træder med digte af denne type ind i det digteriske univers af guder, gudinder, djævle og hekse, som han skrev videre på i det meste af sit forfatterskab, med enkelte afstikkere til den virkelige verdens mennesker.

En dag i Ekbátana

Sophus Claussens rejse til Paris og rundt i Italien var grobund for de digte, han udgav i romanen *Valfart* i 1896. Der var stadig eros-tanker i hans digtning, men nu var det en abstrakt, og mere ophøjet eros, Claussen arbejdede med. I Paris havde han mødt og læst de franske symbolister, og han hentede inspiration i deres digte og filosofi, bl.a. fra deres utopi-tænkning.

Ordet utopi betyder "et sted, der ikke findes" - udtrykket blev naturligvis mest brugt i politisk filosofi, der behandler ideen om den ideelle stat "Utopia". Det var dette perfekte sted, Sophus Claussen begyndte at orientere sig mod i sine digte: Det ophøjede, det sublime, det helstøbte og det vidunderlige - tydeligst i digtet "Ekbátana" fra 1895.

"Ekbátana" er indlagt i *Valfart*. Ordet valfart betyder en hellig rejse, og det er rejsen som udviklingsmulighed, der er bogens tema - og rejsen ligger også bag digtet "Ekbátana"s udflugt ud i det utopiske eller fremmede, på jagt efter ny erkendelse. Romantikerne havde før Claussen brugt dannelsesrejsen som ideal, en central udviklingsmulighed for kunstneren, der ville nå højere mål. Men selv om "Ekbátana" lyder så indbydende og blomstrende, lader Claussens digt os forstå, at det at rejse og drømme ikke nødvendigvis er lykken; rejsen har ved siden af det livgivende også et dødbringende potentiale.

"Ekbátana" er en sagnby i Persien, som digtets fortæller i ungdommen konstruerede i sin fantasi:

Jeg husker den Vaar, da mit Hjærte i Kim
Undfangede Drømmen og søgte et Rim,
Hvis Glans skulle synke, jeg ved ej hvorfra,
Som naar Solen gik ned i Ekbátana.

(SL IX: I 162)

Læseren bliver inviteret direkte ind i erindringens univers, i et metafysisk rum af anelse og muligheder. Byen beskrives som et sanseligt ideal af et kærlighedens skjulte og skjulende tempel, som engang i en fjern guldalder var til. Associationerne og beskrivelserne er erotiske: "henslængte Terrasser", "Løngange", "svimlende Mure" og "hvor Rosen er fra", alt sammen ren forførelses- og forelskelses-retorik.

Midt i digtet afslører fortælleren, at han faktisk *har* været i Ekbátana, det umulige skete for ham: Drømmen indtrådte og fortid og nutid mødtes i en ny syntese. De før latente rim flyder nu ud af ham, han er gudernes instrument, det vælter lykkeligt ud af hans sjæl og hjerte! Men denne skønne harmoni bliver snart kaldt falsk, og den bliver fuldkommen nedbrudt i digtets slutning. Fortælleren tvivler simpelthen på menneskets evne til overhovedet at skabe noget af værdi: "Men Folkets Sæder? Den stoltes Bedrift?/ hvad nyt og sælsomt skal levnes derfra?". Han svarer selv, at menneskets handlinger er destruktive og kun skaber uforståelige, uhyggelige tegn, som blot skamferer drømmen. Tømt for indhold og uden værdi står nu skønheden som et skrælet skelet, et resultat af det moderne menneskes depraverede og tomme sjæl.

Men hvad så? Claussen mener, at syndfloden igen denne gang må komme efter dekadencen. Når det absolut skønne er tømt for indhold, er der kun apokalypsen tilbage: "Lad Syndflodens Vande mig bære herfra/ - jeg har levet en Dag i Ekbátana". Der er død og ødelæggelse i Claussens digt, men også indvarslingen af en mulig ny verden, rensat efter undergangen.

"Ekbátana" er et nøgledigt i forfatterskabet, fordi det viser, at Sophus Claussen havde en typisk modernistisk tankegang. Man kan komme til at misforstå det romantiske emne og tro, at han er idylliker, men tværtimod. Claussen viser her, at han er bærer af to typiske træk i en moderne kunstnerbevidsthed: Han betvivler kunstens evne til at kunne opnå og beskrive noget som helst og insisterer samtidig på kunstens mulighed for at oprette sin egen utopi, sin egen virkelighed. "Ekbátana" er Sophus Claussens forsøg på at beskrive vejen til "det autonome værk", et kunstværk, der er et alternativ til verden, en verden i sig selv, med egne regler og værdier.

Godt og ondt bliver eet

Digtsamlingen *Djævlerier* kom i 1904, og indeholder Sophus Claussens bud på en ny verdenstolkning, hvor spørgsmålet om det gode og det onde får ny betydning i forfatterskabet.

I denne periode af forfatterskabet har digtene det fællestræk, at de vender op og ned på tingene. Den faste placering af godt og ondt udfordres igen, idet digtene bytter om på forholdet mellem f.eks. guddommeligt og djævelsk, helligt og primitivt, ækelt og smukt, grusomt og kærlighedsfuldt.

Det bedste eksempel på Claussens nytænkning af godt og ondt er digtet "Mennesket", skrevet i 1903, som afslutter *Djævlerier*. Det hele forgår i et halvt virkeligt, halvt surrealistisk univers, hvor figurerne er gådefulde, mytiske og mærkværdige. Digtets verden skal læses som et symbol på, eller en allegori over, den virkelige verden. Det ligner allermost et eventyr, hvor en tapper helt går grueligt meget igennem og vinder over en drage. Denne helt er en prins, der er fange hos en drage, eller en slange, som han elsker og kæmper mod i samme åndedrag. Slangen er jo normalt i den litterære tradition syndens og løgnens symbol, men fortælleren lader sig ikke skræmme. Han kan se en sårbarhed og ensomhed i slangens øjne, der fortæller ham, at de ikke er modstandere, men har samme trang til at dyrke det sande: Kærligheden.

Ja, naar den fnyste giftig og morderisk i Hammen,
jeg hviskede som Præsten: "Det er Kærlighed alt sammen."

Og naar jeg skimted Glansen af den skønne Havfruehale,
Jeg hørte Sus af Skove og Sang af Nattergale.
(SL III 149)

Helten opdager, at han ved at alliere sig med slangen kan høre, se og gennemskue ting, som andre mennesker bl.a. det snobbede borgerskab, ikke kan se. Men det kræver et næsten umenneskeligt mod: "Jeg vover tit, naar Nætterne er bællene sorte,/ at kalde paa den Dejlighed, der bor nær Dødens Porte." Man skal altså næsten helt ned og på besøg i helvede, som en anden Odysseus, for at hente den viden om verden, der skal til for at forstå, hvordan alting hænger sammen.

Digtet handler om kærlighed, elskov og digtekunst. Alt det, som helten kan få, hvis han tør kaste sig ud i den dødsfarlige omfavnelser med slangen. Hvis han trodser angsten for det uhyggelige og frastødende, kommer forvandlingen: "Da bliver den en Guddom. Ikke Dragen ond og tornet!" Inde i det grimme findes skønheden, en gammel sandhed, som er klassisk børnelærdom og eventyrvisdom.

Ser man mod Frankrig igen, rimer de danske djævleri-ideer godt med forbilledet Charles Baudelaires *Les Fleurs du Mal*, (dansk: Helvedsblomsterne). Det er tydeligt ved en krydslæsning, hvor meget Sophus

Claussen har kunnet hente i de franske symbolisters ideer og sprog. I "Hymne til Skønheden" skriver Baudelaire: "Kommer du fra himlen, er du fra dybet sendt, / O Skønhed? Dit blik, guddommeligt, en gru, / Det onde og det gode har du drejet og vendt, / Og kan lignedes med vinen, der virker som du." (Baudelaire: *Helvedsblomsterne*, s.44). Når man sammenligner med Claussens "Mennesket", er der ekkoer i både ordvalget og tankegangen.

"Mennesket" ligner jo et blasfemisk digt, når det gør slangen til et helligt dyr. Men digtet spotter ikke Gud eller bekender sig til Djævelen; det lader i stedet modsætningerne smelte ind i hinanden og danne en ny helhed, hvor guddommeligt og djævelsk er et spørgsmål om det enkelte menneskes mod og klogskab: "Jeg elsker Dragens Vildskab, og Slangebraade stikke/ kun dem, der ser paa Slanger med forgiftede Blikke" - hedder det med en genial tolkning af de skinhelliges dobbeltmoral. For den rene er alting nemlig rent, og for den modige, der inviterer det djævelske ind i sin bevidsthed, bliver der til gengæld ubegrænset tilgang til det guddommelige.

Djævleri-perioden var et direkte oprør mod den borgermoral, som Sophus Claussen i sine første digte kaldte dødbringende for erotisk og skabende energi. Da opgøret var gennemført med disse provokerende digte, gik hans forfatterskab ind i en periode på næsten 10 år, hvor han ikke rigtig fik skrevet eller udgivet noget.

Der er forskellige teorier om hans tavse periode, om hvorvidt de manglende udgivelser var udtryk for, at han var lykkelig eller ulykkelig i perioden, hvor han boede en del i Paris og desuden malede billeder. Han følte sig måske miskendt i Danmark, hvor der heller ikke var den store forståelse for hans genialitet, og han levede derfor en tid som halvt landflygtig. Ikke desto mindre vendte han tilbage i 1912 med samlingen *Danske Vers*, som var en blanding af nye og gamle digte, og hvor bl.a. "Anadyomene", skrevet i 1890, blev udgivet.

Hinsides det menneskelige

Danske Vers kom i 1912 og *Fabler* i 1917. Imellem de to digtsamlinger ligger Første Verdenskrig.

Krigen virkede som en udslettelse af det moderne gennembrud, der havde givet mange en tro på, at rationalitet, effektivitet og orden ville tegne fremtiden.

I Sophus Claussens forfatterskab kan man aflæse virkningen af dette modernitetens sammenbrud. Digte som "Imperia" og "Digteren og Daarskaben" er fatalistiske og brutale i deres verdenssyn. Claussen er helt nede at vende ved de basale destruktionskræfter, og denne gang står de alene, uden nogen parallel livskraft, der kan forsones og skabe nyt.

"Imperia" blev trykt første gang i tidsskriftet *Tilskueren* i 1909:

Jeg er *Imperia*, Jordmassens Dronning,
urstærk som Kulden, der blunder i Bjergenes Skød,
mørk og ubøjelig - ofte jeg drømmer mig død.
(SL IV 97)

Imperia taler hele digtet igennem i korte, abrupte hovedsætninger, klart, entydigt og direkte - nøjagtig som i de afsnit i Biblen, hvor Gud taler: "Jeg er Herren, din Gud!". Det er et mytisk digt, der leder tanken hen på kosmologiske skabelsesberetninger om verdens begyndelse og på oldtidens fortællinger om Ragnarok og Apokalypsen. Gudinden Imperia er amoralsk og følelseskold, hun er ren natur og det menneskelige har slet ingen plads i hendes univers, for hun er: "Kold for de Levendes Optog og Danse". "Imperia" ligner umiddelbart et depressivt digt, hvis forfatter tilsyneladende har mistet al tro på mennesket og dets kultur, men formålet viser sig at være et andet. Digtet hylder nemlig de oprørske, individuelle og egenartede, de, som tør være anderledes:

Hver, som er ustemt og ikke faar Tone
efter en Sang, som man synger i Klynge og Kor -
hver, som er ustemt, er Jord af min Jord.
(SL IV 97)

Ved siden af fælles-kulturen sætter "Imperia" dermed en mulighed for at tilhøre jord-gudinden, urkraften, i rollen som oprører, hinsides det menneskelige. "Imperia" formidler en vision om det frie menneske. Digtet er et anarkistisk programskrift - og holdningen er ganske i tråd med andre af Claussens digte, hvor den borgerlige moral kritiseres, som f.eks. "Rejseminder" og "Mennesket". Den modige er nødt til, ligesom i "Mennesket", at dyrke en guddom, der er livsfarlig og grusom, for at blive et frit menneske, eller vigtigere: En fri digter. For det er digteren eller kunstneren, der - som den eneste i Claussens univers - kan forstå og fortolke skaberkraften, og som gudernes profet kan omforme de evige sandheder til poesi.

Efter verdens undergang

De to digtsamlinger *Fabler* (1917) og *Hvededynger* (1930) opsamler de digte, Claussen skrev før, under og efter verdenskrigen. Digtet "Digtensfinxen" er fra *Hvededynger*, og det fortsætter, hvor "Imperia" slap. Det er atter en forsvarstale for digteren som profet og sandsiger. "Jeg, hvem er jeg?" begynder teksten, som er en søgen efter selverkendelse og samtidig et hyldestdigt til Pan, endnu en djævelsk guddom:

Men vil I lytte, I svigefulde,
som ej forstaar,
skønt Pan har løst Eders Hjerters Kulde
Vaar efter Vaar?
(SL VII 165)

Den kosmiske uorden i forhold til godt og ondt, som fik sit ekstreme udtryk i verdenskrigen, bunder altså i menneskers forkerte brug af de guddommelige kræfter. Men der er en mulighed for forklarelse, en hjælper: Digteren.

"Digtensfinxen" fastslår, at digteren er et særligt, visionært menneske, og at hans arbejde derfor faktisk *har* en betydning i verden. Digteren, digtet og kunsten er et muligt rum, hvor de store eksistentielle spørgsmål kan søges og måske besvares.

Digtsamlingen *Heroica* udkom i 1925, da Sophus Claussen fyldte 60 år. Samlingen indeholder mange store digte, flere skrevet i heksametre, f.eks. "Heksameter-Hymne til Pan og Giovanni" og det store modernitetsdigt, der afslutter samlingen: "Atomernes Oprør". Heksameter er den metrik og rytme, der blev brugt i de store homeriske eposer, *Iliaden* og *Odysseen*. Brugen af heksametre er et bevidst forsøg på at lægge sig kunstnerisk og etisk op ad de store klassiske heltekvad, og derigennem at fremføre ideen om "det Heroiske". Det heroiske var i Claussens opfattelse heltemod, troskab og selvopofrelse, ridder- eller soldaterdyder. I forfatterskabet blev det heroiske lig evnen til at sætte sig ud over sig selv og sin egen lidelse for at nå den digteriske sandhed.

I *Heroica* genfandt Claussen med digtet "Anraabelse" (SL VI 28) et samlende punkt i forfatterskabet, idet han her samtænker de hedenske og de kristne guddomme til én guddom, der indeholder både Apollon og Kristus. Igen kan han skrive: "Men jeg tror paa en eneste Aand gennem skiftende Verdener", og bekræfter igen den monistiske hovedide, der var bærende i det symbolistiske projekt, at der var én, og kun én, kraft i universet.

I de sene digte fra forfatterskabets sidste år er det kendetegnende, at Claussen begynder at stille flere spørgsmål, end han giver svar. Ofte har digtene en søgende og ydmyg tone, og hvis man lader blikket glide hen over siderne med disse digte, ser man mange spørgsmålstejn efter versene. I digtet "Under en Sølvpoppel" fra 1924 lyder det:

Ak hvis Døden kommer,
har jeg intet da fortalt?
om den Aand, der bor i mig og alt,
om det ny, det skabende Vidunder?
(SL VI 111)

Det, der plager Claussen, er, om digningen har opfyldt det formål, som han havde påtænkt den: At bringe mennesket tættere på en forståelse af sig selv og af de universelle kræfter, der driver alting. Har digtningen overhovedet noget berettigelse, hvis den ikke når ud og bliver forstået? Han svarer på typisk claussensk vis selv, i digtet "Tvesyn", hvor han pludselig begejstret skriver: "Der er en større Retfærdighed til,/ og Digteren er dens Profet." (SL VI 116). Claussen udtrykker i disse åbne digte både sin sikkerhed i troen på livskraften, og sin tvivl om tingenes egentlige sammenhæng.

Sophus Claussens digtning lukker sig altså ikke af i mild samklang og god forståelse med verden, men fortsætter rastløst sin afsøgning af præmisserne for det menneskelige og det guddommelige. Der er ingen mild og selvtilfreds alderdomsro over Claussens sene digte og notater, hvor han til stadighed, næsten febrilsk, spørger og spørger:

Er dette Selvforblændelse eller Mystik? Er det muligt, at man kan sætte sig i Forbindelse med universale Kræfter?
Er Gud mulig, levende paa Jorden?!
(Notater s. 154)

Stærkest gennem hele forfatterskabet står den tanke, at alting er dele af et og samme grundprincip. Og den "guddom", som Claussen var tro mod hele livet, var Eros, den gud, der inspirerer til stor kærlighed, og dermed til stor kunst:

Det er Eros, som har Æren for al Skaben og Nydannelse i Verden
Det er ganske simpelt Platons og Hellernes Eros.

(Notater s. 106)

Romaner

Sophus Claussen skelnede selv mellem det at skrive poesi og prosa: "Paa Vers har jeg aldrig af Søgelys eller Sirener ladet mig slaa ud af min rigtige Rytme. Men paa Prosa har jeg taget de Videbegærlige ved Armen og stillet dem over for den Kendsgerning, at der altid har været en forstandig Sammenhæng imellem mine Anskuelser" (*Foraarstaler*, s. 7-8). Han beskriver her, som svar på utallige opfordringer om moralsk og politisk stillingtagen, at hans digtning er fri, den har sin egen indre rytme og berettigelse. Prosaen var for ham derimod et sted, hvor hans holdninger og ideer kunne udtrykkes mere eksplicit. Hvis man altså ville vide mere om hans mening om tilværelsen, kunne man blot læse hans romaner.

De tre mest interessante, de mest læste og kommenterede er *Unge Bander*, *Antonius i Paris* og *Valfart*.

Unge bander

Unge Bander udkom i 1894 og er en fortælling om en helt ungs udviklingsvej i kærlighed og karriere. Romanen gør brug af et oplevelses- og sansefortættet sprog samt af markante symboler, bl.a. når det gælder beskrivelserne af kvindefigurerne, der knyttes sammen med forskellige naturoplevelser. Bogen følger den unge Erik Kølby, som får arbejde som journalist i den fiktive by, Aasum, og roder sig ind i en del amourøse forviklinger. Den unge mand bliver fanget mellem drøm og virkelighed, idet han forelsker sig i en pige, men kysser en anden, eller flere endda; og ender med ikke at kende sig selv eller sine egne følelser. Den uskyldige, rolige og blufærdige Margrete er hans ideal, månegudinde og lysende, tavse inspiration - mens den gifte kone Fru Kruse alligevel drager ham med slangebugten og hoftevrikken. Der er også en tredje dame involveret, og Erik overvejer dem alle som potentielle gudinder i sin rastløse trang til forløsning, udviklingsmæssigt eller seksuelt, men han *kan* ikke bestemme sig:

Mens Solen gik ned paa en Himmel, der var gylden og rød som en Frugtgele, og mens et lilla Nedgangsskær lyste over den hvide Dug, sad Erik hyggelig bænket ved Fru Kruses Aftensbord og nød et Maaltid, hvor de første unge Grøntsager ude fra Haven var det bedste Lækkeri.

(*Unge Bander*, s. 82)

Først sidder han tilbords hos fru Kruse, omgivet af gyldne farver og nedgangsllys og havens frugter, som var han midt i syndefaldet. Han bliver da også hendes elsker, men senere tænker han på den bly Margrete:

I et enkelt Nu steg hun da ganske virkelig og levende frem for ham, som han attraaede hende med øm Voldsomhed - høj, hæftig slank, med en fin Rødmen paa Kinden, men med den Ansigtets blege Sagtmodighed, Ro og Smilen, hvorfra der rislede Maaneskin ned og fyldte alle hans dunkle Dybder.

(*Unge Bander*, s. 146)

Til slut får han faktisk Margrete, men Erik opdager, at drømmen om hende var skønnere end virkeligheden. *Unge Bander* bliver på den vis et portræt af den spaltning, der sniger sig ind mellem virkelighed og drøm, når det erotiske fortales i det uendelige og kærligheden i virkeligheden er en brik i et kunstnerisk spil, et middel, der avler drøm og digt, i stedet for tilstedeværelse.

At for meget drømmeri og for lidt elskov kunne føre til døde følelser, var et tilbagevendende tema i forfatterskabet; Claussen skrev også om konsekvenserne af erotisk drøm, der ikke realiseres, i digtet "Mennesket og Digteren" (*SL V 39*), hvor den mandlige fortæller ikke får adgang til kvindens krop på grund af samfundets herskende dyd og moral. Derfor dør han, meget dramatisk, men dog kun i psykisk forstand, som "Mennesket". Han genopstår efter den psykiske død som Kristus-figur, i skikkelse af "Digteren".

Det er *Unge Bander*'s underliggende tragiske realitet, at Kølby aldrig rigtig er levende der, hvor han faktisk er. Den distance, hans refleksioner lægger mellem ham og livet, fratager ham muligheden for at opleve og nyde nuet. Der er igen, som i digtsamlingen *Naturbørn*, en del ironisk kierkegaardsk eksistens- og forførelsesnak i hovedet på de unge mænd i Claussens tidlige forfatterskab. Også romanen *Kitty*, der er skrevet i samme periode omkring 1889, men først udgivet i 1895, omhandler det samme: En ung, forvirret mand forelsker sig, og "fordobler" sig derefter, dvs. har flere forhold til flere piger, i forskellige forsøg på at nå den ideale kærlighed, men det hele ender i tomhed og forfald.

Mange har noteret sig, at Erik Kølby's oplevelser på mange områder ligger tæt op ad Claussens egne, under ungdomsopholdet i Horsens, hvor han også selv forlovede sig og førte sig provokerende frem i byens politiske liv. Der er sammenfald, men man kan selvfølgelig ikke bare krydslæse fra virkeligt liv til bog, og tro, at det er en selvbiografi. Forfatteren er naturligvis klogere end sit værk og skaber via distance og refleksion en fiktion, der selvfølgelig adskiller sig fra det virkelige, levede liv. Man kan altså ikke kalde bogen et

selvportræt, men måske i stedet et "generationsportræt" af de unge, der i 1880'erne levede på kanten af den moderne og den gamle verden, og på deres måde forsøgte at gøre oprør mod autoriteterne og konventionerne.

Antonius i Paris

Antonius i Paris er en rejseroman, blev garneret med indlagte digte og udgivet i 1896, men oprindeligt skrevet i 1892-94, og dele af den sendt hjem undervejs og udgivet i *Politiken* som rejsebrev, "naive Breve". *Antonius i Paris* er symbolisme anvendt i praksis, den skifter mellem to planer; et realplan og et symbolsk, overført plan. Derfor virker den forvirrende og kan være vanskelig at læse og fortolke.

Romanen afspejler med sin fragmenterede form den oplevelse, Sophus Claussen fik af modernitetens Paris og af det litterære miljø, han oplevede i byen. Kunstneren beskrives som en organisme, der tager verden ind, omsætter, fortærer og nedbryder, og bruger al energi, især den erotiske, i sit kunstneriske projekt. Selve romanen er også kompliceret bygget op af fragmenter; litterære reportager, bl.a. om digteren Paul Verlaine, naive breve, digte og forskellige fiktive fortællinger. Bogen er også et portræt af det moderne, depraverede Paris, som en drømmeby, der skuffer og bliver et vrængbillede af sig selv:

Paa Gaden under mine Vinduer var en idelig Støj og Skraalen. En stor Sørgmodighed var kommen over mig - mens jeg laa søvnløs paa Ryggen i min Seng, forekom hele Evropa fra København til Paris, mig som en eneste stor Natkafé...og Poesien, Sangen, den ædle Kraft, den stræbende Aand, alt det var ikke til uden som sparsomme Glimt i Digteres Fantasi. Ingen Skønhed! ingen Mænd! Kun Natkaféer og Aviser. En Verden af Alkohol og Papir!

(*Antonius i Paris*, s. 50)

Den unge mand overlever knapt sin rejse, det erotiske kommer igen ind med sit dræbende og livgivende potentiale, som der står i bogens efterskrift:

Der er med Naiviteten som med andre af Lykkens Gaver: naar den er skønnest, dør den. Antonius har ikke kunnet overleve, hvad han yderligere fik at se i Paris. Med de øvrige Ulykker skulde der ogsaa tilstøde ham en hæftig Forelskelse, som paa ganske kort Tid i Bund og Grund gjorde det af med den arme Fyr.

(*Antonius i Paris*, s. 97)

Han dør dog ikke i virkeligheden, men rejser bort: "Med alle de Nordiske Sorger i Kufferten" (s. 97). Til sidst siger han dog alligevel: "En Drøm om Skønhed var alt mit Liv...", han er ikke længere naiv, men: "Jeg elsker endnu denne Verden af Synd,"(s. 129) afslutter han. Skønhed og synd nævnes i samme åndedrag, og Antonius er således til slut blevet digter i den rette forstand hos Claussen; død og genopstanden til en ny verdensforståelse, hvor det gode og det onde værdsættes side om side.

Valfart

Valfart er også en rejseroman med indlagte digte, ligeledes udgivet i 1896. Sophus Claussens egen rejse gennem Italien i 1893-94 lægger personer og steder til handlingen, men det primære fokus ligger på hovedpersonens søgen efter mening i tilværelsen, hen mod en religiøs oplevelse på bjerget Mont' Allegro, hvor han sanser og forstår universets sammenhæng og ikke mindre vigtigt: Sin egen placering i verden.

Valfart er komponeret i to bøger, den første består af tre hovedafsnit, den anden bog af et.

Silvio er en ung brobygger, det moderne gennembrud og den moderne tekniks mand, men undervejs udvikler han sig. Først forelsker han sig i Paris i en kold, men skøn "månegudinde", Célimène. Hun tror ikke på kærlighedens eksistens og afviser hans kærlighedserklæringer, så han må rejse for at glemme. Han møder derpå i Rom en italiensk kvinde, Clara, som han sammenligner med Michelangelos Madonna-skulptur - en uselvisk kærlighedsgudinde. Sammen rejser de rundt i Italien og oplever verden gennem en ny optik. Clara er nemlig i stand til at "blande Rent og Urent", og dermed ophæve den splittelse, der ligger mellem drøm og virkelighed på kærlighedens område. Silvio genfinder ligefrem "Det tabte Paradis" med hendes hjælp; de bliver de nye Adam og Eva i Edens Have, når Claussen med bibelsk retorik skriver:

Fru Clara behandlede Haven som sin egen med en suveræn Ligegyldighed for de Love og Vedtægter, der bekymrede mig. Hun plukkede den døde Kejsers Druer og gav ogsaa mig deraf: "Spis, min Elskede." Til sidst bandt hun en Vinranke om sit Haar. Jeg satte mig paa en skyggefuld Bænk og beundrede hende.

(*Valfart*, s. 280)

Valfart er en smuk drøm om at skruetiden tilbage og genindstifte Paradis på Jorden. Kvinden Clara optræder som en ny Messias, en omvendt frelserfigur, der på magisk vis kan ophæve den adskillelse af godt og ondt,

som har forfulgt mennesket siden Adam og Eva spiste af Kundskabens Træ, og de lærte at kende forskel på rigtigt og forkert. Den hellige rejse går både tilbage i tid, opad på bjerget, hvor Silvio heller ikke længere er bange for slanger - og indad i ham, hvor en stor selvudvikling finder sted. Da den er tilendebragt, forlader Silvio Italien, kvinden og slangerne for af rejse hjem til Danmark med ny indsigt i bagagen.

Journalistik, essays og poetik

Ud over fiktionen har Sophus Claussen også skrevet journalistik, hans levebrød var i flere omgange aviserne, hvor han bl.a. virkede som redaktør og litteraturkritiker. Hans journalistiske karriere tog fart i 1886, hvor han som ung journalist f.eks. dækkede lokal landbrugspolitik. Efter sin rejse til Frankrig og Italien kom han tilbage, denne gang til Falster. Her skrev han - mellem 1895 og 1899 - bl.a. litteraturanmeldelser til blandt andet *Lolland-Falsters Folketidene*. Hans udtrykte projekt var at udbrede interessen for den "jævne læser".

Samlingerne *Jord og Sjæl* (udgivet 1961) og *Det aandelige Overskud* (udgivet 1971) indeholder forskelligt af Sophus Claussens journalistiske arbejde, bl.a. anmeldelser af Henrik Ibsens teaterstykker. Senere i livet talte Claussen selv kærligt om sin aktive journalistiske periode. I et interview med *Journalisten* sagde han i 1911:

"De spørger mig, hvilken Betydning journalistisk Virksomhed har haft for mig som Forfatter. Jeg svarer. Journalistik er i vore Dage det store Haandværk, hvor alt kan anvendes, Videnskab, Lyrik, Kunst, Virkelighedsans. Det er det alvorligste Haandværk af alle, og det røgtes ikke...på langt nær som det skulde. Sanddrøhed, Saglighed, Begrænsning og alt sligt, som ikke angaar os Poeter, burde være den urokkelige Grundvold. Derfor bør det væsentlige Arbejde udføres af de egentlige Journalister."

(*Det aandelige Overskud*, s. 13-14)

I 1918 og 1927 udgav Claussen to bøger med blandede prosastykker, *Løvetandsfnug* og *Foraarstaler*. Fiktion, selvbiografi og poetik indgår her forbindelser og skaber tilsammen en slags værk- og livsopgørelse. Bøgerne markerer et skred fra den tidligere autonome poetik, hvor værket i sig selv var det sted, der kunne forandre verden og forvandle realitet til idealitet, over i en mere åben form, hvor værket er et gennemgangssted for verden.

Jord og Sjæl, som står i *Løvetandsfnug*, kom i 1917 og var et stort essay, som Sophus Claussen først holdt som foredrag i København. Essayet var iblandet hans egen selvbiografi, og her formulerede han desuden sin hyldest til en række af sine forgængere blandt de store digtere - og til naturguddommen Pan:

Den drømmende og erindrende Faun med den ædeltprægede Pande - som antydes hos Mallarmée - er et højere Væsen, der vugger sig med henrykt Spidsfindighed i Drømmens og Virkelighedens indbyrdes Forviklinger, hvoraf han øser Kunst, Kraft, ny Musik. Jeg ved ikke, om man ved denne rene Kilde skal tale om et Evangelium eller om Hedenskab. Men hans Panfløjte har den magtfulde Tone af selvfølgelig kunstnerisk Skaben, der kaster al Bekymring bort.

(*Løvetandsfnug*, s. 163-164)

Jord og Sjæl kan læses som en poetik over Claussens forfatterskab, som er udpræget symbolistisk. Sproget tillægges stor betydning, og han vender tilbage til sin idé om altings enhed, og gør rede for, hvordan det er nødvendigt at udfordre tilværelsens modsætninger, for at nå frem til den skjulte enhed bag verden.

Modtagelse

Kritik og modtagelse i samtiden

- [Kritik og anmeldelser](#)
- [Det moderne nerveliv - forsvar for symbolismen](#)

Kritik og anmeldelser

Sophus Claussen blev aldrig kritikernes yndling. De færreste forstod ham, og der var mange, der aldrig slap ideen om ham som en værre vellystning, der kun ville ét med sin digtning: At snakke tøjet af så mange damer som muligt.

Det var skandaledebuten fra 1887 med *Naturbørn*, der på mange måder havde ødelagt hans rygte som forfatter. Sætningen fra digtet "Nye Piger": "Hvad er hundrede Kys af ét Par Læber / mod at kysse hundrede Piger?" - gav den bonerte samtid det indtryk, at hans moral stod for fald og hans poesi var plat. Selv Claussens egen ven, Viggo Stuckenborg, har formået halvt at misforstå ham i en anmeldelse af *Pilefløjter*, hvor han skrev: " Digteren er saa velgørende i Pagt med alle Livets lyse Magter." (*Illustreret Tidende*,

15.10.1899). Måske skrev han bare sådan, i et solidarisk forsøg på at restituere vennens dårlige ry som en mørk og farlig forfærertype.

Det andet problem var, at flere anmeldere klandrede ham for at være uforståelig. Hans komplicerede moderne tankegang var hård kost for datidens anmeldere, og symbolisme-stilen var også et problem. Nogle mente, at den blot var en sølle genoplivning af romantikken, men som ikke engang havde romantikkens fuldendt skønne æstetik. Det er stadig en udbredt opfattelse, at han er svær at læse. Han bliver af mange betragtet som litteraternes poet, en digter for de få.

Sophus Claussen fik selv lejlighed til at ytre sig til journalisten Emil Opffer om sit forfatterskab ved et interview i Rom, der blev trykt derhjemme i *Nyborg Avis* ("Et Interview om den nyeste litterære Retning i Danmark" (optrykt i *Taarnet II* (1893), s. 125-128). Her udtaler Claussen sig selv om det litterære klima i Danmark anno 1894 og om sit eget forfatterskab:

"Der er - ser jeg nu - " fortsatte Claussen, "alligevel en dyb Forskel paa Nutidens Unge og paa de realistiske Skribenter, som fulgte Georg Brandes. Hvem tror vel nu mere, at det for Digteren gælder om at efterligne, gjenfortælle de Ting, som Hvermand hver Dag kan se og høre? Nej, det gælder om at forbinde dem, uddybe deres Betydning, paa en saadan Maade, at hans Læsere overraskes af Sammenhængen paa samme Maade, som han selv en Dag blev overrasket deraf... "

(*Taarnet II*, s.125-128)

Claussen giver her selv en forklaring på, hvorfor symbolismen virkede så uforståelig på samtiden.

Den var udtryk for den helt unge generations nytænkning af de gamle ideer:

"For ti Aar siden vred vi os af Latter, naar vi hørte tale om, at en Digter var 'beaandet'(...) Vor Tid - de Unge - er vendt tilbage til den ældgamle Opfattelse, at en Digter helst bør være *beaandet*, en Forkynder af Tingenes dunkle og forunderlige Sammenhæng. Digteren gætter bagved de Ting, han ser, en usynlig Verdensorden om dem, en Slags sublim Mathematik, hvis høje og indviklede Beregninger er ham den Drømmeblomst, den Lotus, der bringer Glemsel for denne Verdens Sorger."

(*Taarnet II*, s.125-128)

Journalisten spørger til sidst i interviewet Claussen, hvordan han troede "at de ældre Retninger hjemme siger til denne 'sublime Mathematik'?" Claussen svarede: "Jeg tror ikke, de vil elske os."

Det moderne nerveliv - forsvar for symbolismen

I 1888 udgav den unge litterat Valdemar Vedel artiklen "Moderne Digtning" i tidsskriftet *Ny Jord*, 1888-89, der betragtes som en forløber for de danske symbolisters eget tidsskrift *Taarnet*. ("Moderne Digtning" i : *Dansk litterær kritik fra Anders Sørensen Vedel til Sophus Claussen v. Jørgen Elbek*)

Valdemar Vedel argumenterede i sin artikel begejstret for opkomsten af en ny digterisk strømning i tiden: "Den bærer i sig det moderne Nervalivs ejendommelige Tempo og ejendommelige Melodi." Og den nye stil udtrykker: "det stemningsbevægede, hensigtsløse Udslag af, hvad der bevæger sig og optager Sindene og derved ogsaa lever i vores Fantasi" (s. 235).

Vedel præsenterer her den nye strømning som en positiv forbedring af det lyriske miljø. Ikke alene formår den, modsat realismen, at skildre det moderne og aktuelle præcist - men også at indfange det, som ligger følelseslivet nærmest; den kan sætte ord på det diffuse - stemninger og fantasier. Valdemar Vedel mente nemlig ikke, at realismen længere var i samklang med sin tid. Der måtte nyt til, der kunne være "et Udtryk for en hel Tidsalders ypperste Kultur", som han siger med et citat af Georg Brandes. Realismen er gået den forkerte vej og har tabt åndelig højde: "Henimod den blot refererende Realisme." Den unge generations værker var derimod i tidens ånd:

...men søger de ikke deres Stof udenfor, men i den levende Kilde i dem selv, saa véd de i alfald, at deres Værk har Livet i sig, at Tidens eget Hjerteslag igennem dem banker i det; og om det saa ikke skulle "ligne"!

(s. 232)

Symbolisterne havde altså støtter, der kunne se berettigelsen i deres eksperimenterende jeg-poesi.

Valdemar Vedel skabte med sin artikel en hel lille poetik for symbolisterne, idet han opstillede kriterier for den nye poesis metode og filosofiske grundholdning. Desuden behandlede Vedel spørgsmålet om symbolismens tilknytning til romantikken - og gjorde det klart, at symbolismen på én gang var en rehabilitering af det kunstneriske sprog og jeg-digtningen, og samtidig en moderne, tidsaktuel og nødvendig strømning. Sophus Claussen indgik i øvrigt i en ivrig brevveksling med Valdemar Vedel, han var ikke altid

enig i litteratens synspunkter. (Brevvekslingen kan læses i *Sophus Claussen og hans kreds. En digters liv i breve*, bind I-II, udg. af Frans Lasson 1984).

Forfatterskabets Efterliv

Overordnet kan det siges, at Sophus Claussens lyriske forfatterskab er blevet læst på to måder:

- Af de biografisk-psykologisk orienterede forskere er forfatterskabet blevet betragtet som en lige linje, en skriveproces, på vej imod større erkendelse. Teorien har været, at digtene står som aftryk af Claussens stigende personlige erkendelse af sig selv og verden. Forfatterne har læst med Claussen, og bl.a. ladet hans egne, personlige noter og optegnelser vise vejen i deres analyser. Deres læsninger er gået i dybden med forfatterskabets betydninger og indhold, og de har gennem deres forskning og fortolkninger draget meget, der var ukendt eller ikke forstået, frem i lyset.

- De nyere teoretikere, som man populært kalder "Århuskolen", har modsat sig en læsning, hvor forfatterskabet betragtes lineært. De bryder perioderne op, og læser tematisk på tværs af årstal og perioder, og interesserer sig bl.a. for at dekonstruere digtene og finde huller i forfatterskabets retorik og argumentation, at "afsløre" Claussen, snarere end at "tro" ham på hvert et ord. Deres anderledes læsninger har bragt nyt liv og ophedet debat ind i Claussen-forskningen.

1950: Den første egentlige Claussen-forskning kom i 1950, hvor forfatterens svigersøn, professor Ernst Frandsen, udgav monografien *Sophus Claussen*. Frandsen går kronologisk til værks og analyserer især Claussens lyrik, for at komme nærmere Claussens udvikling i både hans liv og hans forfatterskab. Frandsen siger dog direkte, at han ikke vil være en "Tredjemand mellem Digteren og hans Læser" (bd. 2 s. 259). Frandsen interesserer sig mest for Sophus Claussens "positive" digte og "harmoniske" livsperioder. F.eks. leverer Frandsen en analyse af *Valfart* (1896), hvor den italienske elskerinde Clara helt er udeladt! Hans konklusion er, at Claussens forfatterskab ændrer sig mærkbart med alderen, men han ønsker ikke selv at komme nærmere ind på det dybere indhold i denne udvikling.

1965: Aage Henriksen artikel "Pavens Madonna" (i: *Det guddommelige barn*, 1965) fokuserer på Sophus Claussens *Valfart*. Tre år efter - i 1968 - udgav Henriksen artiklen "Digtersfinxen". I det hele taget er Henriksens opmærksomhed rettet mod Claussen prosa, ikke hans lyrik. Aage Henriksen har endvidere skrevet artiklen "Svanereden", der er optrykt i bogen *Svanereden. Essays, foredrag, debat* fra 1990. I sin artikel om *Valfart* skriver Henriksen, at romanen ikke skal tages historisk bogstaveligt, men at den alligevel bør læses selvbiografisk. Det er netop det biografiske og forholdet mellem eros og digtning, der optager Aage Henriksen, som skriver om Sophus Claussens livskriser og deres indflydelse på hans forfatterskab.

1974: Det erotiske hos Claussen som primært interesseområde findes blandt mange andre hos Gunnar Modvig i hans *Eros, kunst og socialitet* fra 1974. Modvigs område er således Claussens forfatterskab mellem 1896 og 1904, og udgangspunktet er også en analyse af *Valfart*, der læses som central i Claussens produktion. Ligesom Aage Henriksen interesserer Modvig sig for det konfliktfyldte forhold mellem eros og digtning, men Modvigs projekt er at vise noget andet: Tiden - midt i 1970'erne - gør det indlysende at påpege modsætningen mellem Claussens forestillinger om et naturligt, nærmest solidarisk forhold mellem manden og kvinden og det, Modvig kalder "den erotiske forvrængning i socialiteten" (s. 119). Konflikten mellem Claussens ideal og samfundets realitet fører, ifølge Modvig, Sophus Claussen ind i et digterisk eksil, som først ophæves omkring Første Verdenskrig. Herefter forsøger Claussen igen at bygge en bro mellem det mandlige og det kvindelige, der nu synes mere åndelig end kropslig.

1992: Keld Zeruneiths *Fra klodens værksted* er den sidste del af Zeruneiths trilogi om de store eros-digtere Emil Aarestrup, Johannes Ewald og Sophus Claussen. Zeruneiths biografi er samtidig den første fuldstændige Claussen-behandling i 40 år: den medtager således både lyrik og prosa. Zeruneith ønsker at komme tæt på forfatterens indre liv og psykologi i et dybt dyk ned i hans liv, tid og omgivelser. Omdrejningspunktet er det erotiske - eller rettere Claussens eget livsprojekt: At fravriste samfundsmoralen sit kvælende greb om erotikken. Zeruneith betragter i øvrigt ikke Claussens uproduktive år som gølge, som andre har gjort, men tværtimod som en naturlig del af en langvarig psykisk omdannelsesproces, der var nødvendig for de erkendelser, Claussen skrev om i sit sene forfatterskab.

1993: At Claussen kan betegnes som modernist, er der ingen tvivl om i Bo Hakon Jørgensens *Symbolismens - eller jeg'ets orfiske forklaring* fra 1993. Men Claussen var ikke kun det - for ud over det modernistiske/symbolistiske går Jørgensen efter Claussens personlige forsøg på at samle poesi og virkelighed, i stedet for at lade dem strides. Claussens originale værktøj er både fabeln som form og det sprogligt fabulerende, et værktøj, der er i stand til at forene de uforenelige størrelser.

1994: Jørgen Hunosøe har arbejdet både med Claussens prosa og med hans lyrik i de to store udgivelser af hele det lyriske forfatterskab. Hunosøe har bl.a. udgivet sin forskning i bogen *Gift med den sidste engel? Om Sophus Claussen*, hvor han benytter den kronologisk-biografiske tilgang med hovedvægten lagt på Claussens prosa og med inddragelser af lyrikken. Hunosøes greb er det argument, at Claussen er den sidste

klassicist og den første modernist. Desuden har Hunosøe udgivet den store *Samlede digte*, der er kommet i to udgaver: Den første i 1982-84, som er en ni-binds udgave, hvor stort set alt er med, bl.a. fotografier, titel- og navneregister, bibelregister, de oprindelige forord samt efterskrifter til hver digtsamling. Den nyeste udgave er fra 2001, en kortere udgave med samme brødtekst, men som har udeladt forgængerens udbyggede registre osv. Begge er kommenterede og tekstkritiske udgaver af Claussens digte fra hele forfatterskabet, hvori Jørgen Hunosøe afsluttende selv byder på en tolkning af forfatterskabet og dets udforskning af kærlighedens væsen.

1994: Fra samme år er den anti-biografiske *Striden og skønheden. Analyser i Sophus Claussens Lyrik* af Dan Ringgaard. Med sin metode splitter Ringgaard Claussens forfatterskab op i forskellige "temaer". Han frasiger sig en kronologisk tilgang, idet der ifølge Ringgaard ikke er tale om en egentlig udvikling hos Claussen og da slet ikke mod en højere forståelse. Nej, der er snarere tale om parallelle, brudte forløb, et erotisk og et åndeligt-religiøst. De to forløb går gennem Claussens symbolistiske digtning, men de kan ikke forbindes eller samles i nogen syntese, mener Ringgaard.

1997: Peer E. Sørensen *Udløb i Uendeligheden. Læsninger i Sophus Claussens Lyrik* bryder ligesom Ringgaard med det kronologiske og er endnu mere anti-biografisk. Sørensen ignorerer helt biografien og udvælger 16 af Claussens digte for at placere dem i otte grupper efter tematiske emner f.eks. "Drømmeren i postromantikken" eller "Den stigmatiserede digter". Projektet er bl.a. at udvide (internationalisere) Claussens litteraturhistoriske placering fra en dansk romantik. Han påpeger, ligesom Ringgaard, at Claussens forfatterskab hverken kan læses som et afrundet hele eller som genstand for en klar udvikling. Der er snarere tale om brud, for, som han siger, "livsløbets rette linier er altid udtryk for en redaktion" (s. 56).

2000: Det seneste bidrag til Claussen-forskningen kommer fra Dan Ringgaard. *Den poetiske lækage. Sophus Claussens Lyrik, rejsebøger og essayistik* er en afhandling om Claussens bevægelse mellem romantikken og modernismen. Ringgaard nærlæser Claussens lyrik, som han placerer i tre perioder: Den første er lyrikken fra 1800-tallet med fokus på *Pilefløjter*. Den anden er digtene omkring århundredeskiftet med fokus på *Djævlervier*. Og den tredje er de sene værker med fokus på *Danske Vers, Fabler* og *Heroica*. Ringgaard går endvidere dybt ned i *Antonius i Paris, Valfart* og samlingerne *Løvetandsfnug* og *Foraarstaler*. Der er tale om en næsten minimalistisk metode; en læsning af teksternes mindste bestanddele med redegørelser og analyser af Claussens metrik. Denne minimalisme bruges til at drage linjer til indflydelsen fra europæisk litteratur. Dan Ringgaard betegner den særlige claussenske lyd som "en sansende ironi".

Tekstoplysninger

De udgaver, der er anvendt i ADL, og som der henvises til i dette portræt, er:

Sophus Claussens Lyrik. I-IX:2. Tekstkritisk og kommenteret udgave ved Jørgen Hunosøe, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab / Gyldendal, 1982-84. Her forkortet SL I-IX:2.

Sophus Claussen: *Unge Bander. Danske Klassikere*, v. Jørgen Hunosøe, DSL / Borgen, 1986.

Sophus Claussen: *Antonius i Paris og Valfart. Danske Klassikere*, v. Jørgen Hunosøe og Esther Kielberg, DSL / Borgen, 1990

Charles Baudelaire: *Helvedsblomsterne*. Oversat og kommenteret af Peter Poulsen, Nansensgade Antikvariat, 1997.

I [Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800](#) (Den røde Betænkning) DSL, 1996, gøres der rede for foreliggende udgaver i afsnittet om Sophus Claussen, s. 101-104.

Bibliografi

- [Værker af Sophus Claussen - efter årstal](#)
- [Udgivelser - efter årstal](#)
- [Værker om Sophus Claussen - efter årstal](#)

Værker af Sophus Claussen - efter årstal

Naturbørn 1887

Unge Bander. Fortælling fra en Købstad. Med et lyrisk Forspil: "Frk. Regnvej" 1894

Kitty. Lyrisk Fortælling 1895

Sophus Claussen - Forfatterportræt skrevet af Iben Tandgaard

Antonius i Paris. Hans Optegnelser ved Sophus Claussen 1896

Valfart 1896

Arbejdersken. Skuespil i tre Akter 1898

Pilefløjter 1899

Mellem to Kyster. Fortællinger og Satirer 1899

Byen. I: Junker Firkløver. Nutidsroman 1900

Trefoden 1901

Mina. Et Digt om Byen 1902

Djævlerier 1904

Danske Vers 1912

Fabler 1917

Løvetandsfugl 1918

Heroica 1925

Titania holdt Bryllup 1927

Foraarstaler 1927

Fortællingen om Rosen 1927

Hvededynger 1930

Udgivelser - efter årstal

Jord og Sjæl. Erindringer, Noveller og litterær Journalistik. Udg. af Stig Krabbe Barfoed 1961

Det aandelige Overskud. Journalistik i udvalg, udg. af Lise Brinch Petersen og Mogens Rukov 1971

Fra Ekbátana til Klareboderne. En brevbog om Sophus Claussen og hans forlæggere 1981

Sophus Claussen. En bibliografi 1882-1981. Udg. af Tom Engelbrecht og René Herring. Med et indledende essay af Thorkild Bjørnvig, 1982.

Sophus Claussens lyrik, bind I-IX:2. Tekstkritisk og kommenteret udg. ved Jørgen Hunosøe. Her forkortet *SL* plus romertal (bind) og arabertal (side), 1982-84.

Valfart. Fotografisk optryk ved Bo Hakon Jørgensen 1983

Sophus Claussen og hans kreds. En digters liv i breve, bind I-II, udg. af Frans Lassen 1984

Sophus Claussen og Inger Nielsen. Breve fra et venskab, udg. af Frans Lassen 1984

Unge Bander. Fortælling fra en Købstad. Med et lyrisk Forspil: "Frøken Regnvej", udg. af Jørgen Hunosøe 1986. Her forkortet *Unge Bander*.

Antonius i Paris/ Valfart, udg. af Jørgen Hunosøe 1990

Sophus Claussen. Notater og Skitser, udg. af Keld Zeruneith, 1993. Her forkortet *Notater*.

Sophus Claussen. Samlede digte, bind 1-4, udg. af Jørgen Hunosøe 2001

Værker om Sophus Claussen - efter årstal

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi](#)

Valdemar Vedel: "Moderne Digtning", fra *Ny Jord*, 1888. I: *Dansk litterær kritik fra Anders Sørensen Vedel til Sophus Claussen*, v. Jørgen Elbek 1964

Sophus Claussen - Forfatterportræt skrevet af Iben Tandgaard

Christian Rimestad: "Sophus Claussen", i: *Fra Stuckenberg til Seedorff. Den lyriske Renæssance i Danmark* 1922

Helge Rode: "Sophus Claussen", i: *Det sjælelige Gennembrud. Udvalgte Kritiker II* 1928

Tom Kristensen: *Sophus Claussen* 1929

Søren Hallar: *Sophus Claussen Studier* 1943

Ernst Frandsen: *Sophus Claussen I-II* 1950

Aage Henriksen: "Pavens Madonna. Fra Sophus Claussens ungdom", i: *Det guddommelige barn og andre essays om Karen Blixen* 1965

Harry Andersen: *Studier i Sophus Claussens Lyrik* 1967

Aage Henriksen: "Digttersfinxen. Et portræt af Sophus Claussen", i: *Festskrift til Jens Kruse* 1968, s. 129-140 samt i: *Den erindrende faun* 1968, s. 179-191

Gunnar Modvig: *Eros, kunst og socialitet. En analyse af de erotiske hovedmotivets udvikling i Sophus Claussens forfatterskab* 1974

Jan Sand Sørensen: "Modernismens eskatologi. En læsning i og omkring Sophus Claussens *Jord og Sjæl*", i: *Kritik* 32 1974. s. 22-39

Erik A. Nielsen: *Ideologihistorie. Modernismen i dansk lyrik 1870-1970*, 3 1976

Bo Hakon Jørgensen: *Maskinen, det heroiske og det gotiske - om Johs. V. Jensen, Sophus Claussen og århundredeskiftet* 1977

Bo Hakon Jørgensen og Jan Sand Sørensen: *Sophus Claussen - en studiebog* 1977

Thorkild Bjørnvig: "Sophus Claussen", i: Tom Engelbrecht og René Herring: *Sophus Claussen. En bibliografi 1882-1981* 1982

Lise Præstgaard Andersen: *Sorte Damer. Studier i femme fatale-motivet i dansk digtning fra romantik til århundredeskiftet* 1990

Aage Henriksen: "Svanereden", i: *Svanereden. Essays, foredrag, debat* 1990

Lars J. Onslev: "Antonius og Malte i storbyen", i: *Nordica VIII* 1991. s. 181-203

Katja M. Gøttcke: "Fiktionen som dæmoni eller domæne. En analyse af Sophus Claussens digt "Venezianske Fantasier", i: *Synsvinkler* 1 1992, s. 61-68

Keld Zeruneith: *Fra klodens værksted. En biografi om Sophus Claussen* 1992

Jørgen Hunosøe: "Den sårede hero. Keld Zeruneith: *Fra klodens værksted. En biografi om Sophus Claussen*" i: *Danske Studier* 1993, s. 62-83

Bo Hakon Jørgensen: *Symbolismen - eller jegets orfiske forklaring* 1993

Bo Hakon Jørgensen: "Rotter og pakhuse allevegne. Sophus Claussen og det eksotiske" i: *Spring* 5 1993, s. 80-86

Niels Lyngsø: "Metafor og erkendelse. Om visse kognitive aspekter af Sophus Claussens lyrik" i: *Kritik* 106 1993, s. 53-64

Jørgen Hunosøe: *Gift med den sidste engel? Om Sophus Claussen* 1994

Dan Ringgaard: *Striden og skønheden. Analyser i Sophus Claussens lyrik* 1994

Dan Ringgaard: "Venezianske fantasier" i: *Spring* 7 1994, s. 177-192

Carsten Madsen: "Det stumme blik poetik. Om Sophus Claussens syn på kvinder" i: *Spring* 9 1995, s. 66-76

Dan Ringgaard: "Kvinder-ord-ord-kvinder. *Antonius i Paris* og Sophus Claussen og symbolismen" i: *Edda LXXXVI* 1996, s. 237-255

Dan Ringgaard: "En overført tale isprængt ord og ting. Genreblanding og allegori i Sophus Claussens *Valfart*"

Sophus Claussen - Forfatterportræt skrevet af Iben Tandgaard

i: *Nordica* XIII 1996, s. 63-98

Søren Baggesen: *Seks sonderinger i den panerotiske linje i dansk lyrik* 1997

Peer E. Sørensen: *Udløb i uendeligheden. Læsninger i Sophus Claussens lyrik* 1997

Peer E. Sørensen: "Sophus Claussen og Romantikken" i: *Dansk Noter* 4 1997, s. 6-16

Sune Auken: *Eftermæle. En studie i den danske dødedigtning far Anders Arreboe til Søren Ulrik Thomsen* 1998

Dan Ringgaard: "Døje med tiden. Sophus Claussen: *Pilefløjter*" i: *Læsninger i dansk litteratur 1820-1900* 2, s. 313-329, 362-363

Dan Ringgaard: "Køerne står der endnu og glor. Autonomi og tid i Sophus Claussens "Hvidtjørn" i: *Edda* LXXXVIII 1998, s. 301-306

Rune Stefansson: "Chiasmens tale. En retorisk analyse af Sophus Claussens tale *Jord og Sjæl*" i: *Spring* 12 1998, s. 132-142

"En dag i Ekbátana. Sophus Claussen (1865-1931) og Fin de siècle. Konference, Firenze den 19.februar 1999, udk. 2000" i: *Studi Nordici* V 1998

Dan Ringgaard: *Den poetiske lækage. Sophus Claussens lyrik, rejsebøger og essayistik* 2000

Louise Mønster: "Det dansende digt. Om Sophus Claussens tidligt modernistiske æstetik". *Synsvinkler* nr. 25 (s. 62-84) 2000

Peer E. Sørensen: "Sophus Claussen mellem romantik og modernisme. Opposition til Dan Ringgaards *Den poetiske lækage*" i: *Kritik* 153 2001, s. 55-66

Christian Refsum: *En verden av oversettelse: fransk og dansk symbolisme sett fra Taarnet 1893-94* 2001

Iben Tandgaard

f. 1966.

Cand. mag i dansk og moderne kultur.

Boganmelder ved *Weekendavisen*